

YERELDEN EVRENSELE İKİ YOL ARKADAŞI: CENGİZ AYTMATOV VE KAYSIN KULİYEV*

*Mehmed Said ARBATLI***

ÖZET

Cengiz Aytmatov eserlerinde hemen daima Kırgız halkını, onun geleneklerini, yaşantısını yansıttığı halde insanlığın ortak değerlerini, duygu ve düşüncelerini yakalayabilmesi sayesinde yerel malzemeyle evrensele ulaşmayı başarmış tartışmasız bir dünya yazarıdır. Aytmatov ile onun kendisini bir hoca kabul edip hürmet gösterdiği Balkar şairi Kaysın Kuliyeve arasında büyük bir benzerlik görülmektedir. Kaysın da küçük bir halkın içinden çıkıp onların değerlerini yansıtırken evrensel değerleri yakalayarak büyük bir başarı elde etmiş, şiirleri 120 dile çevrilmiş, özellikle Sovyetler Birliği döneminde kitapları milyonları bulan baskılara ulaşmıştır. Ancak günümüzde Aytmatov birçok kişi tarafından çok iyi bilindiği halde, Kuliyeve yeterince tanınmamaktadır. Bu güne kadar Aytmatov hakkında pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen, Aytmatov ile Kuliyeve arasındaki ilişkiye çok az kaynakta değinilmiş; çoğunda ise Kaysın Kuliyeve'nin adı bile geçmemiştir. Halbuki Kuliyeve döneminin en önemli ve ünlü edebiyatçılarından olmasının yanında Aytmatov'un edebiyat sahasına girmesine vesile olan, uzun yıllar yakın dostluk yürüttüğü, yurt dışından cenazesine katılarak orada konuşma yapan sayılı kişilerden biridir. Kendi kulvarlarında öncü olan her iki edebiyatçının edebiyat çevrelerinde kendi dönemleri ve sonrasını ciddi biçimde etkilediği de bilinmektedir. Bunun yanında, hayat ve eserlerine bakıldığında, Aytmatov ve Kuliyeve'nin hayata bakış yönüyle ve edebî anlamda birbirlerinden etkilenmiş oldukları da söylenebilir. Bu konuda biz Aytmatov'un kendisinden hem yaşça büyük hem de edebî tecrübe bakımından ileride olan Kaysın Kuliyeve'den etkilenme oranının daha yüksek olduğunu düşünmekteyiz. Bu çalışmamızda Türk dünyasının bu iki büyük sanatçısının çok bilinmeyen yakın ilişkilerinin yanında, her ikisinin yerelden evrensele uzanan yol arkadaşlıklarını ve ortak noktalarını irdelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Cengiz Aytmatov, Kaysın Kuliyeve, Karaçay-Malkar Edebiyatı, Kırgız Edebiyatı, millilik, evrensel değerler.

* Bu çalışma 24-25 Mayıs 2012 tarihinde Kırgızistan Manas Üniversitesi'nde yapılan Uluslararası Cengiz Aytmatov ve Türk Uygarlığının Rönesansı Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilerek makale olarak düzenlenmiş halidir.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Dr. TC Almatı Başkonsolosluğu TÜTEM, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni/ Öğretim Elemanı, El-mek: marbatli@yahoo.com

TWO FELLOW TRAVELLERS FROM LOCAL TO UNIVERSAL: CHINGIZ AITMATOV AND KAISYN KULIYEV

ABSTRACT

While Chingiz Aitmatov almost always reflected Kyrgyz people, their traditions and their lifestyles in his works, he is undisputably a world writer who managed to reach the universal with local materials through his ability to catch the common values, feelings and thoughts of humanity. There seems to be a great similarity between Aitmatov and the Balkar poet Kaisyn Kuliyeu, who had a significant role in his making his first public appearance in literature and was accepted as a teacher and was respected as well. Being from a small nation and reflecting its values, Kaisyn Kuliyeu attained universal values and achieved great success. His poems were translated into 120 languages. Millions of copies of his books were printed, especially in Soviet Union period. However, although today Aitmatov is well-known by many people, Kuliyeu is not recognized enough. The literature on Aitmatov being grand in scope, has barely mentioned the relationship between him and Kaisyn Kuliyeu. In fact, Kuliyeu was one of the most significant and well-known poets of his period, and it was him who influenced Aitmatov to begin a writing career. In this study of ours, we are going to examine their fellowship extending from the local to the universal and their common points, in addition to the mostly unknown close relationship of these two great artists of Turkic World.

Key Words: Chingiz Aitmatov, Kaisyn Kuliyeu, Karachai-Malkar Literature, Kyrgyz Literature, being national, universal values.

Resim 1- Aytmatov ve Kuliyeu

Giriş

Milletlerin kaderinde rol oynayan, onların tarihinde iz bırakan şahsiyetler vardır. Özellikle de sayıca az olan küçük halkların içinden çıkıp da tüm dünyaya hem kendisinin hem de insanının adını duyuran böyle kişilerin halkları nazarındaki kıymeti bir kat daha artmaktadır. Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov ile Malkar şairi Kaysın Kuliyeu de bu sınıfa giren ve bir ayakları kendi halklarının merkezinde diğer ayakları tüm dünyada dolaşan iki evrensel sanatçıdır.

Sovyet sistemi içinde benzer eğitimleri alan, yaşadıkları dönem itibarıyla de benzer zorluklara göğüs germek zorunda kalan bu iki sanatçının üstün sanatçılık kabiliyetleri, eserlerinin kapalı bir kutu gibi olan Sovyetler Birliği sınırlarını aşarak tüm dünyaya ulaşabilmesini sağlamıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013*

Aytmatov'un eserleri yüz elli yedi dile (Kahhar 2008: 76), Kuliyeu'nin şiirleri de yüz yirmi dile çevrilerek (Hacilanı vd. 2002: 371) dünyanın birçok ülkesinde okuyuculara ulaşmıştır. Onların bu başarıyı, Aytmatov'un "halk düşmanının oğlu" damgası yemiş biri olarak, Kaysın'ın da "halklara ihanet" suçlamasıyla topyekün sürgün edilmiş ve uzun yıllar bu gözle değerlendirilmiş¹ bir halkın mensubu olarak elde etmiş olmaları ayrıca dikkate şayandır.

Kaysın Kuliyeu ile Cengiz Aytmatov'un yolları 1944 yılında Malkar halkının Kafkasya'dan topyekün sürgün edilmesiyle birlikte bugünkü Kırgızistan'ın başkenti Bişkek, o zamanki adıyla Frunze şehrinde buluşmuştur. Savaştan döndükten yaklaşık bir yıl sonra halkının ardından kendi isteğiyle sürgüne gelen Kaysın, Bişkek'te Kırgızistan Yazarlar Birliği'nde genç yazarlara danışmanlık görevinde bulunmuş, Rusça gazete ve dergilerde gazetecilikle ilgili bazı malzemeler yayımlamış ve bazı Kırgız yazarların eserlerini Rusçaya tercüme ederek geçimini sağlamaya çalışmıştır (Cigitov 2004: 24).

İşte bu yıllarda Aytmatov da tarım enstitüsünde öğrencidir. Aynı zamanda hikâyeler de yazmakta olan genç Cengiz bunları yayımlatmak ister; fakat "halk düşmanının oğlu" damgasını yemiş bir kişi olarak hiçbir yerde yayımlatamaz. O günlerde Yazarlar Birliği'ne yolu düşen Aytmatov, hikâyesini Kaysın'a da verir ve yayımlatma isteğini iletir. Aytmatov'dan on bir yaş büyük olan Kuliyeu Aytmatov'dan bir önceki nesle mensup sayılabilecek bir edebiyatçıdır ve sürgün olduğu için kendi dilinde eser yazması ve yayımlatması yasaktır. Bundan dolayı Aytmatov'un içinde bulunduğu durumu herkesten daha iyi anlamış ve ondaki büyük sanatkârlık cevherini de fark etmiş olacak ki genç Kırgız yazara yardımcı olur ve onun "Gazeteci Dzyuyo" adındaki hikâyesinin "Kırgızistan" adındaki dergide yayımlanmasını sağlar. Bu Aytmatov'un yayımlanan ilk eseridir ve ileride adını tüm dünyanın duyacağı büyük bir yazar –kendisinin de ifadesiyle- edebiyat yoluna ilk adımını bu olayla atmış olur (Gurtulanı 2002: 11-12).

Hem Aytmatov'un hem de Kaysın'ın yakın dostu olan Malkarlı şair, yazar ve gazeteci Salih Gurtuyev, 1962 yılının 5 Mayıs'ında Moskova'daki bir toplantıda Aytmatov'un bizzat kendisine "Siz gençler iyi bilmelisiniz: Kaysake'nin bizim edebiyatımıza, kültürümüze, biz Kırgız edebiyatçılarımızın her birine de çok emeği geçmiştir. Bugün bizim edebiyatımızın orta direklerinden birisidir o bizim için. Size de yapar. Allah uzun ömür versin. Onun iyilikleri Kırgız insanı için ebediyen hatırlanacaktır." dediğini aktarmaktadır (Gurtulanı 2008: 28).

Salih Gurtuyev, Aytmatov'un aynı toplantıda herkesin anlamasını istemesine Rusça olarak şu sözleri söylediğini de kaydeder:

"Benim çaresiz günümde Kaysın bulundu yanımda. İlk defa Kaysın bastırıldı Rusça çıkan 'Kırgızistan' dergisinde benim 'Gazeteci Dzyuyo' adlı hikâyemi. Benim Kırgız kardeşlerimden hiçbirinin yanına yaklaştırmadığı, benim yanıma gelmeye de korkup yaşadığı zamanlarda. Bana sosyal bilimler okumaya imkân verilmediği, tek bir yöne doğru iteledikleri bir dönemde yanımdaydı Kaysın. O benim edebiyatta olduğu gibi, hayatta da hocamdır." (Gurtulanı 2008) .

Bu sözler o dönemin gerçeklerine ışık tuttuğu gibi aynı zamanda Aytmatov'un vefakârlığını da ifade etmektedir.

Aytmatov kendisine yapılan bu iyiliği hiç unutmamış ve bu olayla birlikte Kaysın ve Aytmatov arasında yakın bir dostluk da başlamıştır. İlerleyen yıllarda defalarca görüşmüşler, Aytmatov fırsat buldukça Kaysın'ın adına düzenlenen anma toplantılarına iştirak etmiş, onun

¹ Malkar halkı bu yaftadan ancak 47 yıl sonra Rusya SFSC'de 16 Nisan 1991 tarihinde "sürgüne tabi tutulan halkların aklanması ve iade-i itibarı hakkındaki kanun"un kabul edilmesiyle kurtulabilmiştir. Konu ile ilgili daha fazla bilgi için bk. (Sabançı 1997: 50-56.).

evinde hanımıyla birlikte misafir olmuş, vefat ettiğinde de her işini bırakıp Kabardin-Balkar'a gelerek cenazesine katılmış, burada bir de konuşma yapmıştır.

Kaysın 1984 yılında, yani ölümünden bir yıl önce kaleme aldığı "Aytmatov" başlıklı bir makalesinde, onun yazdıklarını şiir olarak niteler ve şu ifadeleri kullanır: "Cengiz Aytmatov'un şiiri günümüz dünyasının yüksek sanatsal başarılarından biridir. Onun sanatı asrın kültür hayatında kimsenin beklemediği şekilde ortaya çıkıveren muhteşem bir olaydır. Onun tecrübeleri edebiyatçılara büyük bir sanat dersidir, onun sanat eserleri ise okuyucular için yüksek estetik zevk ve mutluluktur (Kulieva 2007: 12)."

Aytmatov ve Kuliyeve Arasında Görülen Ortak Noktalar

Kaysın ile Aytmatov arasında hem hayatları hem de sanatçı kişilikleri bakımından büyük ortaklıklar bulunmaktadır. İkisi ağırlıklı olarak edebiyatın farklı alanlarında eserler vermişlerse de aynı dönemin ve eğitim sisteminin insanları olarak birbirlerinden etkilenmiş olmaları da mümkündür.

Aytmatov ile Kaysın arasındaki ortaklıklar hayat yollarının, özellikle de çocukluk dönemlerinin benzerliğiyle başlar. Aytmatov'un babası Törekul genç yaşta haksız yere öldürülmüş ve elli üç sene akıbeti meçhul kalmıştır (Aytmatova 2008: 29-33). Kaysın'ın babası Şuva da o henüz iki yaşındayken tifodan ölmüştür. Şair babası hiç fotoğraf çekmediği için onun neye benzediğini dahi hiç bilmediğini ifade etmektedir (Kuliyev 2007: 24). Böylelikle küçük yaşlarda yetim kalan ve hayatın zorluklarıyla tanışan her iki sanatçı da baba sevgisi ve sıcaklığından mahrum biçimde büyümüşür.

Küçük halkların içinde doğan bu iki sanatçının çocuklukları öz halklarının içinde, tabiatla iç içe geçmiştir. Bu yıllar her ikisinin hayata ve edebiyata dair fikirlerini derinden etkilemiş, daha sonraki yıllarda da eserlerine geniş biçimde yansımıştır. Kaysın'ın çocukluğu zirveleri her daim karla kaplı dağlar, yükseklerden akıp gelen dağ dereleri ve yalçın kayalıklar arasında anneannesinden, annesinden ve çevresindeki muhtelif kişilerden halk hikâyeleri, destanlar, efsaneler, masallar ve halk şarkıları dinleyerek geçmiştir. Küçük Cengiz de uçsuz bucaksız bozkırlar ve Şeker köyünün, Isık Göl'ün tabii güzellikleri içinde büyümüş, onun da o yaşlarda kulağını babaannesi Ayımkan ve halası Karakız'dan dinlediği Kırgız halk efsaneleri, masalları ve türküleri doldurmuştur (Aytmatov 2008: 131). Kaysın ise o yılların ve doğup büyüdüğü Çegem'in kendisi ve sanatçılığı açısından anlamını şu şekilde ifade eder:

"Ben hayatımda ilk defa dağın tepesindeki karı burada gördüm, baba damının üzerindeki yağmuru, yolun üzerindeki bulutları, köyün üstündeki yıldızları, kaya üzerindeki ay ışığını, pencerede güneşin doğuşunu, olgun kızılıcığın rengine kayan ve sanki masal devinin kar üzerine bir kırmızı şarap dökmüş gibi beyaz sıradağların arkasında batan güneşi gördüm. İşte burada annemin dizinde oturarak başımı onun sıcak göğüslerine sıkıştırıp mutlu bir çocukluk uykusuna dalardım. Bütün her şeyim işte buradan kaynaklanır: hayatım, şarkılarım. Çegem benim başlangıcım, hayat pınarımdır. Burada ben ilk şiirimi düzmüşüm, son şiirimi de burada düzeceğim." (Kuliyev 1975: 433).

Bu bağlamda, her iki sanatçı da öncelikle kendi halk edebiyatlarından, ikinci olarak da Rus klasik edebiyatından beslenmiştir. Kendisiyle yapılan bir söyleşide Aytmatov bu durumu "Biz Manas destanından, halk edebiyatımızdan ve Rus edebiyatından faydalandık." (Deliömeroğlu 2008: 65) şeklinde ifade etmektedir.

Eğitim hayatları da benzerlik gösteren Aytmatov ve Kuliyeve'in ikisi de okudukları üniversite bölümleri farklı olduğu halde ek olarak Moskova'da Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsü'nde eğitim almıştır. Çocukluklarından itibaren Rus edebiyatına ilgi duyan iki yol arkadaşı, Rusçayı ana dili seviyesinde öğrenmiş, eğitimleri sonrasında ise her ikisi de kendi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

memleketlerine dönmüşlerdir. Onlara Rus klasikleriyle birlikte genel anlamda edebiyatın kapılarını açan kişiler de benzerdir. Aytmatov'a edebiyatı sevdirenler onun ilk öğretmenlerinden Yuliana Petrovna İlina ve özellikle de Aleksey Vaseliyeviç Ştubendorf olurken (Akmataliyev 2008: 22), Kaysın'ın Rusça ve Rus edebiyatıyla tanışmasını sağlayan kişi de daha sonra kendisi için şiirler de yazacağı, ilkokul öğretmeni Boris İgnateviç'tir.

Siyasî arenada da benzer yollardan yürüyen Aytmatov ile Kuliyeve, siyasî yönetim yüzünden büyük mağduriyetler yaşamış olmalarına rağmen devletlerine küsmemişler, ilerleyen yıllarda edebî sahanın yanı sıra siyasî alanda da devlet ve milletlerine hizmet etmişlerdir. Her ikisi de SSCB Yüksek Sovyet Meclisi'nde milletvekilliği yapmıştır.

Resim 2- Soldan sağa: Kaysın Kuliyeve, David Kugultinov ve Cengiz Aytmatov

Aytmatov ve Kaysın Kuliyeve arasındaki ortaklıklar eserlerinde de dikkat çeker. Hayata bakışları tabiat ve insan odaklı olan bu iki edebî şahsiyet eserlerinin merkezine de insan ve tabiatı yerleştirmişlerdir. İki de kendi vatanlarının tabiatını ve hayvanlarını yakından tanır, bilir ve eserlerinde bunları başarılı biçimde yansıtır. Tabiat varlıklarını ve hayvanları kişileştirirler. Hatta Aytmatov bu hayvanları roman kahramanı olarak kullanır. Elveda Gülsarı'daki (Aytmatov 1995) rahvan at Gülsarı, Ebedî Nişanlı'daki (Aytmatov 2007) pars Caabars, Dişi Kurdu Rüyalari'ndeki (Aytmatov 2011a) kurtlar Akbar ve Taşçaynar yahut Gün Olur Asra Bedel'de (Aytmatov 2011b) karşımıza çıkan heybetli deve Karanar gibi sembolik anlamlarla kullanılan hayvanlar, bize buldukları coğrafyayı tanıtmalarının yanı sıra yazarın tabiat karşısındaki duruşunun da resmini çizer. "Hayatın hakikatlerini, karakterleri tasvir etme gücüyle Gülsarı, Karanar, Taşçaynar, Akbar tipleri; insanlarda Tanabay, Yedigey, Boston karakterlerinden zayıf değildir (Akmataliyev 2008: 62)."

Kaysın tahkiyeli eserler üzerine çalışmadığı için şiirlerinde hayvanları Aytmatov gibi belli başlı bir karakter halinde yansıtmasa da o da hayvanları, hatta ağaç, akarsu, dağ gibi farklı tabiat varlıklarını kişileştirmiş bazen de onlarla konuşmuştur. Örneğin makinelerin dağları kazarak, onların tabii yapısını bozmasından duyduğu üzüntüyü dile getirdiği bir şiirinde, dağı kişileştirir ve onun da bir insan gibi öldüğünü ifade eder:

Maşınala kemirgen taw başında
Burun atıwçusunlay atadı tañ,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Ayırıla çaşıl cazdan, aq qışdan,
Batırla ölgen kibik, öledi taw!

Turdu bir taw da ölmez dep ömürde
Tawları beklüklerin körgen atam.
Men a taw coyula turğanın kördüm,
O, qarıwsuz anamça, öledi taw!.. (Kuli 2009: 186)

(Makinelerin kemirdiği dağ başında/ Eskiden ağardığı gibi ağarmakta tan/ Ayrılıp yeşil bahardan, ak kıştan/ Kahramanlar ölür gibi, ölmekte dağ!//

Durdu dağlar ölmez deyip ebedi/ Dağların pekliklerini gören babam./ Bense dağın yok olup gidişini gördüm/ Ah, güçsüz anam gibi ölmekte dağ!..)

Bazen yaralı bir dağ geçisini ya da geyiği şiirinin lirik kahramanı haline getirir, bazı şiirlerinde ise evinin tabî bir üyesi olarak gördüğü köpeği Boynak'ı kişileştirir, onunla konuşur, dertleşir:

Qart bolduñ, Boynaq, pariyim,
Mudah qaraysa qarğa.
Seni qarnıñ toq, bar üyüñ,
Ol cay da, qış da – qurğa.

Mudah bolğansa. Ne etgin?
Aqırın cawadı qar.
Qartlıq adam bla itge
Uğay, teñizge da bar. (Kuli 2009: 571)

(Yaşlandın, Boynak, köpeğim/ Mahzun bakıyorsun kara./ Senin karnın tok, var evin./ O kurudur yaz da kış da.//

Hüzünlenmişsin. Ne yaparsın?/ Ağırca yağmakta kar./ Yaşlılık insan ile köpeğe/ Değil, denize bile var.)

Bu iki büyük şahsiyet ve edebiyat adamının her ikisi de kendi halklarını, gelenek-göreneklerini, kültürlerini, yaşayışlarını iyi bilip bunları eserlerinde ustaca kullanmıştır. Ancak burada kalmayıp millî olanı kullanarak evrensel olanı dile getirmeyi de başarmışlardır. Onların eserde millîlik ve evrensellik hakkındaki fikirleri çok büyük benzerlik göstermektedir. Hatta bu konudaki düşüncelerini anlatırken kullandıkları ifadeler dahi dikkat çekici ölçüde benzerdir. Kaysın 1971 yılında Sovyet Yazarlar Birliği'nin beşinci kongresinde yaptığı konuşmada (Kuliev 1975: 379) yerellik ve evrensellik hakkındaki fikirlerini açıklarken, "Her büyük millî sanatçı kendi topraklarından, kendi halkının içinden, onun tecrübelerinden, bilgeliğinden ve ruhunun ışığından, annesinin sütünden, kendi vatanının ekmeği ile suyundan, onun güzelliklerinden yola çıkarak insanlığı bulur." ifadelerini kullanır ve arkasından Cengiz Aytmatov ve Ermeni ressam Martiros Saryan'ı örnek gösterir. Aytmatov sadece Kırgızistan'ı anlatmıştır, kahramanları da hep Kırgızdır; fakat o tartışmasız bir dünya yazarıdır. "Çünkü o, kendi vatandaşlarının kaderini bütün insanlığın kaderi olarak gösterebilmiştir."

Aytmatov ise bu konudaki düşüncelerini "Her yazar bir milletin çocuğudur ve o milletin hayatını anlatmak, eserlerini kendi milli gelenek ve törelerini kaynak alarak zenginleştirmek zorundadır. Benim ilk olarak yapmaya çalıştığım, kendi milletimin geleneklerini ve hayatını anlatmaktır." şeklinde ifade etmektedir (Nerimanoğlu 2011: 70).

Roman ve hikâyelerinde kendi insanını anlatıyor gibi gözükse de aslında genel bir tipi yansıtmakta çok başarılı olması Aytmatov'un yerel malzemeyle evrensel sorunları anlatmasını

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

sağlamıştır. Bunu kendisi de ifade eder: “Benim ilk olarak yapmaya çalıştığım, kendi milletimin geleneklerini ve hayatını anlatmaktır. Fakat orada kaldığınız takdirde bir yere varamazsınız. Edebiyatın milli hayatı ve gelenekleri anlatmanın ötesinde de hedefleri vardır. Yazar, ufkunu milli olanın ötesine doğru genişletmek ve ‘evrensel’ olana ulaştırmak için gayret göstermek durumundadır. İyi yazar ‘tipik insan’ ortaya koyma ustalığına erişen yazardır (Nerimanoglu 2011: 70).”

Cengiz Aytmatov’un ilkinden sonuncusuna kadar her eserinde yukarıdaki amacını en iyi biçimde gerçekleştirdiği, evrensel anlamda insanı, dünyayı ve tabiatı anlatmayı büyük bir ustalıkla başardığı rahatlıkla söylenebilir. Onun dünya çapında üne kavuşmasını sağlayan ilk eseri olan Cemile’de (Aytmatov 2011c) dünyanın belki de en “evrensel” duygusu ve teması olan aşk, bir Kırgız gelini vasıtasıyla en sade fakat çarpıcı biçimiyle anlatılmış ve belki de bu yüzden Louis Aragon tarafından “dünyanın en güzel aşk hikâyesi” olarak nitelendirilmiştir. Benzer biçimde, Erken Gelen Turnalar² (Aytmatov 2011c) adlı eserinde Sultanmurat adlı delikanlının okul arkadaşı Mirzagül’e olan gençlik aşkının ya da Cemile ve İlk Öğretmenim (Aytmatov 1982)’de küçük ressamın Cemile’ye, Altınay’ın da öğretmeni Duyşen’e duyduğu platonik ilk aşkın benzerini dünyanın hangi köşesinde görmek mümkün değildir?

Yerellik ve evrensellik konusundaki ifadelerinden de anlaşılacağı gibi her iki sanatçı da çıkış noktası olarak öz halklarını ve onun geleneklerini, kültürünü görmektedir. Bir sonraki aşama ise kendi milletinden yola çıkarak tüm insanlığın sorunlarını dile getirmek ve bunlara çözümler aramaktır. Geçmişten günümüze tüm insanlığı ilgilendiren savaş, açlık, kültür ve korunması, asimilasyon, dil vb. gibi meseleler ile aşk, anne, kahramanlık, ölüm, ayrılık, ihtiraslar, iyilik, kötülük gibi konular ve özellikle günümüzün modern dünyasının insanını ilgilendiren ideolojiler, kapitalizm, globalleşme, tabiat/ ekoloji vb. sorunları evrensel kavramı içine yerleştirebiliriz. Tüm bunlar vicdanını ve insanlığını kaybetmemiş her insanı bir yönüyle ilgilendiren konulardır. İşte iyi yazar insandaki bu ortak duygulara dokunabilen yazardır. Böyle bir yazar kendi insanını ve vatanını anlatsa da evrensel anlamda “insan”ın hissiyatını ya da problemlerini dile getirmeyi başarabilir. Burası yerel ile evrenselin kesiştiği noktadır aslında. Çünkü savaş her yerde acı verir, aşk ise her insana heyecan... Anne dünyanın her yerinde annedir; merhametin, şefkatin, fedakârlığın timsalidir. Örneğin, Aytmatov bu evrensel anne tipini Toprak Ana’da dirayetli Tolganay Ana ile gelini Aliman ya da Yüz Yüze’de kocası savaşta ölünce üç çocuğuyla ortada kalan ve büyük sıkıntılar çeken Totoy gibi karakterlerle gayet başarılı biçimde yansıtır. Aytmatov’un başka eserlerinde de bu anne tipiyle karşılaşırız. Kaysın’ın aşağıdaki şiiri ise aynı tipi şiir diliyle çok güzel anlatır:

Beşik cırğa qayğı öletden beri
Kire kelgendi, entta da kiredi:
Qarañıda canñan börü közlerin
Ana har kimden da alğa köredi.

Ol közle canıp, aña tınçlıq coqdu,
Anı tüşünde da çaçı küyedi,
Har uruşda atılğan har bir oq da
Ananı saq cüregine tiyedi!.. (Kuli 2007: 431)
(Ninniye kaygı çok eskiden beri/ Giregelmiştir, şimdi de girmekte:/ Karanlıkta
yanan kurt gözlerini/ Anne herkesten önce görmekte.//

² Bizim incelediğimiz baskısında bu hikâye “Sultanmurat” adıyla basılmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

O gözler yandığı müddetçe, ona rahatlık yoktur/ Onun düşünde (bile) saçı tutuşur,/ Her savaşta atılan her bir kurşun da/ Annenin narin yüreğine dokunur!..)

Dünya tarihinde pek çok halk başka devletler tarafından işgale uğramış, özgürlüklerini yitirmiş ve pek çoğu itibariyle de işgalciler tarafından zulüm görmüştür. Kaysın da yegâne romanı olan “Bıla Zima (Kıştı)”da (Kuliev 1987) Malkar topraklarının İkinci Dünya Savaşı esnasında Naziler tarafından işgalini ve o kış yaşananları anlatır. Romanın baş kahramanı Mariyam hayatı boyunca büyük sıkıntılar yaşamış, kocası erken yaşta ölmüş, bir oğlu Nazilerce öldürülmüş diğeri ise halen cephede olan bir kadındır. Yukarıda belirttiğimiz anne tipini burada da görürüz. Yaşadığı tüm acı ve zorluklara rağmen hayata, toprağına, halkına olan bağlılığı; savaştan dolayı kana ve acıya bulanmış insanlarla olan yakınlık duygusu bu sıradan köylü kadını bir sembol seviyesine, “insanlığın annesi” sembolü seviyesine yükseltir (Gelyactanova 2007). Eser savaşın yaptığı yıkımları, darmadağın olan aileleri, annelerin bu sebeple çektiği acıları yansıtır. Eserdeki hemen bütün karakterlerin gerçek hayatta yazarın çevresinde yaşamış kişiler olması eseri daha da etkili hale getirmektedir.

Savaş karşıtı, insan odaklı bakış açısı Kuliyev’in şiirlerinde de karşımıza çıkar. Kendisi de bizzat savaşan, iki kez ağır biçimde yaralanarak ölümden dönen Kaysın da savaş temasını şiirlerinde sıklıkla işlemiş, Aytmatov’un kendine yabancılaşmayı “mankurt” kavramıyla anlattığı gibi o da “caralı taş (yaralı taş)” sembolüyle savaşın insanlara ve tabiata verdiği zararları, acıları anlatmıştır. Savaşın insanlarda açtığı yaralar iyileşip görünmez olabilirler. Savaşta yakılan, yıkılan yerlerdeki taşlarda kalan izler ise her bakıldığında savaş, sürgün gibi acıları hatırlatmaktadır. Kaysın aynı isimdeki kitabıyla büyük üne kavuşmuş, ayrıca 1966 yılında basılan bu kitapla Maksim Gorki Edebiyat Ödülü’nü kazanmıştır (Hacilanı vd. 2008: 371).

Şair dünyanın her neresinde, hangi milletten olursa olsun öldürülen, zulmedilen herkes için üzüldür, gözyaşı döker, hatta sadece insanların değil savaştan dolayı zarar gören ağaçların dahi kederlerine ortak olur ve savaşa lanet okur:

Butaqların top oqları üzüp,
Mudah keçe cilağan naratnı
Buşuwun adam buşuwuça körüp,
Aythanma men uruşha nalatnı.

Frantsiyada asılğan işçini
Inçhawun kölümde cürütgenme,
Belgiyada qan boyañan cerni
Palahına men buşuw etgenme.

Başkesle öltürgen evrey qartnı
Közlerini buşuwu da mende,
Calan ayaqlay barğan qızlanı
Qara qayğıları cüregimde (Kuli 2007: 105).

(Dallarını top mermileri kırıp/ Mahzun gece ağlayan çam ağacının/ Kederini insan kederi gibi görüp/ Okudum ben savaşa lanet.//

Fransa’da asılan işçinin/ İniltisini gönlümde yürüttüm,/ Belçika’da kanın boyadığı toprağın/
Derdine ben yandım.//

Haydutların öldürdüğü yaşlı Yahudinin/ Gözlerinin kederi de bende,/ Yalın ayak yürüyen kızların/ Kara kaygıları yüreğimde.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

İkinci Dünya Savaşı'ndan en çok etkilenen insanlar Sovyetler Birliği içinde yer alan (Rus halkı dâhil) halklar olmuştur. Çocuk yaşta savaşın getirdiklerine şahit olan Aytmatov da pek çok eserinde savaş temasını ele almış, zihnine kazınan bu hadisenin acılarını, özellikle de insanlar üzerindeki etkilerini çarpıcı biçimde anlatmıştır. Yüz Yüze'de savaş öncesinde topu topu altı aylık evliliklerinde her şeyiyle geleneğe bağlı olan Seyde'nin savaşın etkileri; fakat daha çok da askere yolladığı kocasının başka biri olarak dönmesinden dolayı çöküşü, aynı zamanda iradesinin hakkını vererek duygularının rağmına doğruyu seçebilmesiyle yücelmesi gerçek temadır. Savaş öncesi, çalışkan, evine bağlı, dürüst İsmail'in savaş yıllarında yetim rızkına el uzatacak kadar değişmesi ve uğradığı karakter kaybı, can yoldaşı iki yüzün yüz yüze gelmesi savaş acılarının büyüklüğünü temsil eder (Çetin 1994: 29). Cemile'deki Danyar da savaşın değiştirdiği karakterlerdendir. Sultanmurat (Erken Gelen Turnalar) ve Toprak Ana'da ise savaşın zorluklarına karşı halkıyla bir olup yılmadan mücadele eden vatansever, fedakâr ve diğerkâm kişiler ile savaştan çıkar sağlamaya çalışan ve sadece kendi menfaatini düşünen bencil kişileri görürüz ki bu tür insanlar dünyada nerde tüm toplumu etkileyen bir zorluk ve sıkıntı varsa hemen karşımıza çıkıveren evrensel tiplerdir.

Sultanmurat'ta aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'nın Kırgız halkına getirdiği zorluk, sıkıntı ve acıları anlatırken aslında genel anlamda savaş olgusunun kötülüğünü ve insanlara yaşattıklarını yansıtır. Toprak Ana, Elveda Gülsarı, Kızıl Elma, Sultanmurat gibi birçok eserinde yer verdiği bu savaş karşıtlığı teması Aytmatov'u evrensel bir yazar haline getiren en önemli unsurlardan biridir (Başaran 2011: 18).

Resim 3- “Lenin Bayrağı” gazetesi redaksiyonuyla buluşma, 1983. Soldan sağa: C.Aytmatov ve hanımı, Garif Ahunov, Timur Dağcı, David Kugultinov, Kaysın Kuliyeve, Mustay Karim

Tabii ki öz kültüründen ve halkın verimlerinden faydalanmanın yanında, bütün bunların ve özellikle de ana dilin gelecek nesillere aktarılması da çok önemlidir ve aslında bu mesele günümüzün küreselleşen dünyasında her milletin karşı karşıya olduğu en büyük evrensel problemlerden biridir. Aytmatov Beyaz Gemi'de Mümin'e çobanların türkülerini dinlemeyi öğretir, A. İhsan Kolcu (2002:72), böylece sahip olunan kültürel miras ve dilin yeni nesillere aktarılacağına işaret edildiğini belirtir (Başaran 2011: 22). Romanda Maral Ana bir nevi kutsiyet atfedilen Isık Göl'ün kıyısında Kırgızlardan geriye kalan son kız ve erkek çocuğa: “İşte yeni yurdunuz burasıdır. Barış ve huzur içinde binlerce yıl yaşayın... Sizden gelenler sizin dilinizi hiç unutmasınlar. Analarının, babalarının diliyle konuşmaktan, şarkı söylemekten zevk alsınlar...”

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

(Aytmatov 1995: 64) der. Böylelikle ana dili, vatan toprağı ve millî kültürün önemi roman diliyle ustaca vurgulanmış olmaktadır.

Kaysın ise aynı kavramları şiir ve yazılarında sıklıkla işlemiştir. Onun şiirlerinde üzerinde en çok durulan tema vatandır. Ana diline verdiği önemi “Ana Tilim (Ana Dilim)”, “Tilni Alimine (Dil Âlimine)”, “Bizge Beşik Cır Aytılğan Tilibiz (Bize Ninniler Söylenen Dilimiz)”, “Anamı Tili (Annemin Dili)” gibi şiirlerinde dillendiren şair, romanını ve makalelerini Rusça yazmasına rağmen, tüm şiirlerini ana dilinde kaleme alarak bu konudaki tavrını da açıkça ortaya koymuştur.

Beyaz Gemi romanında Mümin Dede'nin ağzından aktarılan tutsak hanın efsanesinde hanın son arzusu vatanından bir çobanın ağzından bir türkü dinlemektir.

Benzer bir yaklaşım Kuliye'ın bir şiirinde karşımıza çıkar. Şair son nefesinde en sevdiği iki şeyi hatırlayacağını, onların sesini duyacağını hayal eder. Bunlar kendi annesi ile bütün milletin annesi vatanıdır:

Men a ne eşirme ol sağatımda?
Sen oturup turğan kibik qatımda,
Anam, eşirme tatlı awazıñı,
Çegemim, cawun tawuşun cazıñı!

Ahır sağatda ne tüşer esime,
Ne körünür ala-bula közüme?
Körürmemi ay carıthan tawlanı,
Kün tiygen qayalanı, sabanlanı? (Kuli 2009: 387)
(Bense ne duyarım o anımda?! Sen oturuyormuşsun gibi yanımda/ Annem,
duyarım tatlı sesini/ Çegem'im, yağmur sesini baharının!//

Son anda ne düşer ki aklıma/ Ne görünür alaca bulaca gözüme?! Görür müyüm ay
ışıtan dağları/ Güneş vuran kayaları, tarlaları?)

Nasıl ki romanda çoban Kırgız halkının en saf, bozulmamış bir temsilcisini ve kültür taşıyıcısını, türkü de millî kültürü temsil ediyorsa (Özher 2006: 84); Kaysın'ın şiirinde de annesi halkının ve “ana” dilinin somutlaşmış bir sembolü, dağlar da sevgili vatanının en önemli simgesidir.

Gün Olur Asra Bedel romanıyla hem edebiyat hem de siyaset felsefesinin literatürüne giren “mankurtlaşma” kavramı günümüz dünyasında, özellikle de az nüfuslu ve az gelişmiş halklar açısından evrensel ölçekte büyük bir problemi işaret etmektedir. En kısa ifadesiyle öz değerlerinden kopma ve yabancılaşma olarak değerlendirebileceğimiz “mankurtlaşma”, Muhtar Şahanov'un ifadesiyle büyük milletlerin nüfusu az milletlere baskı uygulaması, güç kullanma şeklinde başlayıp, kendi ana dilini konuşamama, düşünememe ve dilini bir fazilet yerine eksiklik olarak görüp tahkir etme şeklinde devam eden bir süreçtir ve bugün dünya üstündeki pek çok halkın en büyük sorunudur (Şahanov 2008: 99).

Kassandra Damgası (Aytmatov 2007) romanıyla birlikte insanlığın ortak problemlerine açık biçimde ve doğrudan değinmeye başlayan Aytmatov, bu romanında medyanın toplumları istediği tarafa yönlendirmesi, bilgi ve olayları çarpıtması, yorumlaması ve insanları kendi çıkarları doğrultusunda mahkûm etmesi üzerinde durmuştur. Medya on dokuzuncu yüzyılda halkın sözcülüğünü ve savunuculuğunu yapmaktayken, yirminci yüzyılın sonunda ise artık sermayenin, büyük patronların sesi ve ilahı olmuştur (Ercilasun 2008: 24-25). Romanda kitle psikolojisi, dünyanın kötü bir sona doğru gitmesi gibi başka genel insanî problemlere de değinilmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Benzer biçimde, son romanı “Dağlar Devrildiğinde. Ebedî Nişanlı”da da günümüz dünyasında evrensel bir sorun olarak tartışılan kapitalizm, tüketim çılgınlığı, popüler kültür gibi konuları işler. Ancak bu evrensel konuları anlatırken yine her zamanki gibi millî karakterler ve olaylardan faydalanır (Sevil 2008: 78). Aytmatov’la ilgili olarak bu konuda daha pek çok örnek verilebilir.

Aytmatov’un roman ve hikâyeleriyle yaptığını Kaysın Kuliyeu de şiir yoluyla yapmış, insana ve dünyaya dair pek çok problemi de güzelliği de dile getirmiştir. Kaysın Kuliyeu hakkındaki en kapsamlı çalışmalardan birini yapmış olan Stanislav Rassadin, onun evrensel temaları ele aldığı altını çizer ve onun hayat ve ölüm, iyilik ve kötülük, ebedilik ve geçicilik, adalet ve eşitsizlik gibi ebedî konuların şairi olduğunu belirtir. Rassadin ayrıca Kaysın’ın aynı derecede millî ve evrensel olabilme başarısını da vurgular: “O parlak ve derin biçimde millîdir; ama aynı zamanda onun yazdığı Balkar şiiri kolayca Rus dilinde de yerini alabilmiştir (1974: 3).”

Kaysın da tıpkı Aytmatov gibi eserlerinde hemen daima kendi vatanını, onun tabii güzelliklerini ve kendi insanını anlatmıştır. Bununla birlikte o da bu millî unsurlardan yola çıkarak insanoğlunun aşk, vatan ve tabiat sevgisi gibi duygu, düşüncelerini; ölüm, yaşlılık, dünyanın geçiciliği gibi açmazlarını ve savaş, iyilik-kötülük, eşitsizlik, emeğin değeri/ değersizliği, faşizm, totaliterlik gibi sorunlarını yansıtmayı başarmıştır.

Kaysın şiirlerinde insanın genel anlamda dünyaya, tabiata ve diğer insanlara; özelde ise kendi vatanına, halkına ve çevresine karşı olan sorumluluklarını, borçlarını hatırlatır. D. Mameyev bu konudaki makalesinde (1970) Kaysın’ın şiirinin hayatta olmuş, olmakta ya da olacak olan şeylere bir konuk gözüyle bakmadığını, bize mesuliyetimizi hatırlatarak bu hayatın sahipleri olduğumuzu bildirdiğini ifade eder.

Kuliyeu’in şiirlerinin geneline baktığımızda çok güçlü bir insan, tabiat, dünya ve vatan sevgisi; hayata sıkı sıkıya bağlılık; daimî bir iyimserlik ve aydınlık bir atmosfer görürüz. İkinci Dünya Savaşı’nın acılarına, Hiroşima ve Nagazaki’ye atom bombası atılmasına, Sovyet döneminin totalitarizminin insanlara yaşattığı felaketlere şahit olan, halkıyla birlikte sürgün acısını yaşayan Kaysın, tüm bunları da realist sanat görüşüne uygun olarak eserlerinde yansıtmış olsa da insana olan inanç ve ümidini hiçbir zaman kaybetmemiş, şiirlerinde aydınlık karanlığa, iyilik kötülüğe, güzellik çirkinliğe, azim ve cesaret ümitsizliğe ve korkaklığa her zaman baskın gelmiştir.

Kaysın ile Aytmatov arasındaki dikkat çekici bir başka ortak nokta da ikisinin eserlerinin de büyük oranda kendi hayatlarını yansıtmaları, hayalden ziyade gerçek olay ve kişilere dayanmasıdır. Her sanatçının eserlerinde az ya da çok kendisini yansıttığı bir gerçektir. Ancak Aytmatov ve Kaysın Kuliyeu’de bu oran dikkat çekici oranda yüksektir. Aytmatov’un hikâye ve romanlarının ortaya çıkış hikâyelerine baktığımızda esasen kurgusal olan bu eserlerdeki olay ve kahramanların aslında sanatçının hayatının farklı dönemlerinde yaşadığı, şahit olduğu bazen de dinlediği olaylar ve gördüğü, tanıdığı kişiler, hatta bazen de bizzat kendisi olduğunu görürüz. Onun ünlü eserlerinde geçen Cemile, Danyar (Cemile), Seyde, İsmail, Totoy (Yüz Yüze), Duyşen (İlk Öğretmen), Tanabay (Gülsarı), Sultanmurat (Erken Gelen Turnalar) gibi karakterler –hatta bazıları aynı isimlerle- yazarın hayatının bir döneminde karşılaştığı insanlardır.

Örneğin, Duyşen, Şeker köyünde ilk defa okul açan ve çocuklara okuma-yazma öğreten kişinin adıdır. Yahut Cemile’deki Seyit, Aytmatov’un bizzat kendisini temsil eder. Cengiz Aytmatov da çocukluğunda oba meclisinde vergi toplayıcısı, traktör takımında muhasebeci olarak çalışmıştır. 1944 yılında ekin toplama mevsiminde Toylubay Usubaliyev adındaki biçerdöver sürücüsüne yardım etmiş, arabayla ekin taşırken Danyar ve Cemile ile karşılaşmıştır. Ayrıca Akmataliyev’e göre Cemile bizzat Aytmatov’un kendi yengesidir. Benzer şekilde Erken Gelen Turnalar hikâyesi de yazarın çocukluk ve ergenlik dönemini yansıtmaktadır. Kahramanlarda

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

olduğu gibi mekân açısından da benzer bir durum söz konusudur. Doğduğu Şeker köyü Aytmatov'un pek çok eserine mekân teşkil etmiştir (Akmataliyev 2008: 23-30).

Kaysın ise çoğu şiirinde kendi hissiyatını ifade eder, açık yüreklilikle farklı konularla ilgili şahsî düşüncelerini belirtir; bu şiirlerde hayalî bir lirik kahramanı konuşturmaz, bizzat kendisi konuşur. Fakat bu duygu ve düşünceler genel insanî bir nitelik taşıdığından dolayı sadece şaire münhasır kalmaz, her okuyan kendinden bir şeyler bulur. Diyebiliriz ki, Kuliyeв'in şiirlerinden onun bütün bir hayat yolunu takip edebiliriz, başka bir deyişle şiirleri bir bütün halinde Kaysın'ı anlatmaktadır. Mesela, Kaysın'ın sadece aşk konulu şiirlerini kronolojik olarak sıralayacak olsak, - isimleri de dâhil olmak üzere- şairin hayatına giren, farklı zamanlarda ilişkisi olduğu, evlendiği- ayrıldığı tüm kadınları öğrenebiliriz.

Bu konudaki bir başka örnek de Kaysın Kuliyeв'in romanıdır. "Kıştı" adını verdiği bu roman "Kız kardeşim Mariyam ve bütün zor yaşayanların anısına" epigrafiyle başlar. Gerçekte de Kaysın'ın Mariyam adında bir kız kardeşi vardır. Romandaki hemen tüm olaylar ve kişiler -isimleri değiştirilmiş olmakla beraber- gerçektir. Mekân ise -yine adı değiştirilmiş olan- Çal adındaki bir Malkar köyüdür.

Sonuç

Kaysın Kuliyeв ve Cengiz Aytmatov, -Kuliyeв on bir yaş büyük olsa da- aynı dönemin insanlarıdır. Aynı büyük devletin çatısı altında yaşamışlar, -ideolojik anlamda- aynı eğitimi almışlar, benzer görevlerde bulunmuşlardır. Aytmatov babası ve amcasının öldürülmesi ve bir dönem "halk düşmanını oğlu" olarak dışlanması; Kaysın da halkıyla birlikte on dört yıl sürgün hayatı yaşaması ve eserlerini yazması ve bastırmasına izin verilmemesi şeklinde, her iki sanatçı da Sovyet rejiminin mağduriyetini yaşamıştır. Ancak ikisi de doğuştan gelen üstün kabiliyetleri sayesinde kendilerini göstermeyi başarmışlar, ünleri rejimin dışı kapalı politikasına rağmen Sovyetler Birliği'nin dışına ulaşmış, eserleri yüzün üzerinde dile çevrilme başarısını göstermiştir. İlerleyen yıllarda Sovyetler Birliği yönetimi tarafından da takdir görmüşler, her ikisi de dönemin en önemli edebiyat ödülü olan Lenin ödülü yanında pek çok ödüle daha layık görülmüşlerdir.

Hayatlarında olduğu gibi, eserlerinde ve sanat anlayışlarında da büyük ortaklıklar bulunan Aytmatov ve Kuliyeв, millî unsurlardan yola çıkarak evrensel olana ulaşmayı başarmış Türk dünyasının iki büyük sanatkarıdır.

Bu benzerlikler iki edebiyat ustasının birbirlerinden etkilenip etkilenmedikleri sorusunu akla getirmektedir. Bize göre bu konuda Kaysın Kuliyeв'in Aytmatov'un üzerindeki etkisi daha muhtemel ve büyüktür. Zira Kuliyeв Aytmatov'dan on bir yaş büyüktür ve Cengiz Aytmatov edebiyat sahasına girdiği sıralarda Kaysın -özellikle savaş dönemindeki şiirleriyle- nispeten meşhur olmuş, Sovyet edebiyatının standart özelliklerinin dışına çıkan üslubuyla dikkat çekmiş ve - özellikle de kendi halkının edebiyatında- yeni bir çığır açmış bulunan bir şairdir. Bunun da ötesinde, Aytmatov'un yazdıklarını bastıramadığı bir dönemde dönemin şartlarına göre büyük bir cesaret göstererek ilk hikâyesini bastırtan, dolayısıyla da onun edebî sahaya girebilmesine vesile olan kişi Kaysın Kuliyeв'dir. Kaysın'ın Aytmatov'un edebiyatta hocası olduğu, bizzat Cengiz Aytmatov tarafından da farklı yer ve zamanlarda ifade edilmiştir.

Her ne olursa olsun, aynı zamanda uzun yıllar yakın bir dostluk yürütmüş bu iki büyük şahsiyetin hem aralarındaki ilişki, hem şahsî hayatları hem de sanatçılıkları herkes için bir ders niteliğindedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

KAYNAKÇA

- AKMATALİYEVE, Abdıldacan (2008). **Yıldırım Sesli Manasçı Aytmatov**. Elazığ: Manas Yayıncılık.
- AYTMATOV, Cengiz (2007). **Dağlar Devrildiğinde. Ebedi Nişanlı**, Çev.: Güzel Sarıgül Sunbayeva. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- _____ (1995). **Elveda Gülsarı** (Çev.: Refik Özdek). İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- _____ (1982). **İlk Öğretmenim** (Çev.: M. Özgül). İstanbul: Cem Yayınları.
- _____ (2011a). **Dişi Kurdun Rüyalari** (Çev.: Refik Özdek). İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- _____ (2011b). **Gün Olur Asra Bedel** (Çev.: Refik Özdek). İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- _____ (2011c). **Cemile-Sultanmurat** (Çev.: Refik Özdek). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- _____ (2011d). **Toprak Ana** (Çev.: Refik Özdek). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- _____ (1997). **Kassandra Damgası** (Çev.: Ahmet Pirverdioğlu). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- _____ (2008). “Cengiz Aytmatov (Kısa Biyografi)”, **Kardeş Kalemler-Cengiz Aytmatov Özel Sayısı**, S.19, s.131-132.
- AYTMATOVA, Roza (2008). “Çontaş Beyanı”, **Kardeş Kalemler-Cengiz Aytmatov Özel Sayısı**, S.19, 29-33.
- BAŞARAN, Selman (2011). **Cengiz Aytmatov Hakkında Kırgızistan ve Türkiye’de Yapılan Araştırmalar Üzerine Bir Değerlendirme**. Bışkek: Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- CİGİTOV, Salican (2004). “Cengiz Aytmatov Edebiyat Meydanında Yeni Yeni Boy Gösterdiğinde...”, **Cengiz Aytmatov-Doğumunun 75. Yılı İçin Armağan**. Bışkek: Manas Üniversitesi Yayınları.
- ÇETİN, Mustafa (1994). **Cengiz Aytmatov’un Eserleri ve Eserlerinden Sinemaya Uyarlanan Filmler Üzerine Bir İnceleme**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- DELİÖMEROĞLU, Yakup (2008). “Cengiz Aytmatov’la Söyleşi”, **Kardeş Kalemler-Cengiz Aytmatov Özel Sayısı**, S.19, s.65-66.
- ERCİLASUN, Bilge (2008). “Sanatkârın Sezgisi”, **Kardeş Kalemler-Cengiz Aytmatov Özel Sayısı**, S.19, s.23-25.
- GELYACTANOVA E.H. (2007). “Problema Tragiçeskovo V Romane K. Kulieva ‘Bıla Zima’ ”, **Tvorçeskoe Nasledie K. Ş. Kulieva i Sovremennost-Materialı Mejvuzovskoy Naučno-Teoretiçeskoy Konferentsii, Posvyatşennoy 90-Letiyyu So Dnya Rojdeniya Poeta**. Nalçik: İzdatelstvo M. i V. Kotlyarovih, s.48-52.
- GURTULANI, Salih (2002). **Men Tanıgan Kaysın**. Nalçik: Elbrus Kitap Basma.
- _____ (2008). “Bizni da Kerti Adamımız Edı”, **Mingi Tav**, S.141. Nalçik: Elbrus, s.24-37.
- HACİLANI, Tanzila vd. (2002). “Kuliylanı Kaysın”, **Başlangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları**. C.22, Ankara: TC Kültür Bakanlığı.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

- KAHHAR, Tahir (2008). “Özbek’in Cengiz’i”, **Kardeş Kalemler-Cengiz Aytmatov Özel Sayısı**, S.19, s.74-77.
- KOLCU, A. İ. (2002). **Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KULİEV, Kaisyn (2007). «I Come From Chegem Valley», **Grass and Stone/Selected Poems**. Nalçık: The Publishing House of The Kaisyn Kuliyeve Charitable Foundation.
- KULİEV, Kaisyn (1975). **Kak Rastet i Derevo**. Moskova: İzdatelstvo Sovremennik.
- _____ (1987). **Bıla Zima**. Moskova: İzdatelstvo Sovremennik.
- _____ (2007) **Um. Okrılennıy Svobodoy** (Haz. E.E. Kulieva). Nalçık: İzdatelstvo Elbrus.
- KULİ, Kaisyn (2007). **Çıgarmalarını Altıtomlugu** (Haz. Zumakullanı Tanzila vd.). C.1, Nalçık: Elbrus Kitap Basma.
- _____ (2009). **Çıgarmalarını Altıtomlugu** (Haz. Zumakullanı Tanzila vd.). C.3, Nalçık: Elbrus Kitap Basma.
- MAMEYEV, D. (24 Mart 1970). “Çumla Kızardıla”, **Leninni Bayrağı**.
- NERİMANOĞLU, Kamil Veli (2011). “Sovyet ve Dünya Edebiyatı Bağlamında Cengiz Aytmatov Fenomeni”, **Turkish Studies**. Volume 6/3, s.69-73. www.turkishstudies.net Erişim Tarihi: 01.05.2012.
- ÖZHER, Sema (2006). “Beyaz Gemi Adlı Romandaki Yüce Birey Arketipi”, **Bilig**, S.37, s.81-90.
- RASSADİN, Stanislav (1974). **Kaysın Kuliev-Literaturnıy Portret**. Moskova: Hudojestvennaya Literatura.
- SABANÇI, Hacı-Murat (1997). “Malkar Türklerine Yapılan Zulüm”, **Bilig** (Çev. Adilhan Adiloğlu), S.6, s.50-56.
- SEVİL, Muharrem (2008). “Asrımın Eseriyim, Asrımın Esiriyim”, **Kardeş Kalemler-Cengiz Aytmatov Özel Sayısı**, S.19, s.78-81.
- ŞAHANOV, Muhtar (2008). “Ulu Ömür Sahibi”, **Kardeş Kalemler-Cengiz Aytmatov Özel Sayısı** S.19, s.99.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

